

Η δωρεά είναι όπως η θυσία... (Καραποστόλης Βασίλης, καθηγητής Πολιτισμού και Επικοινωνίας του Πανεπιστημίου Αθηνών)

Categories : [ΚΟΙΝΩΝΙΑ](#)

Date : Ιουνίου 6, 2018

Η δοτική πράξη, η δωρεά, είναι μια πράξη εξαιρετική, είναι η απόφαση και η ενέργεια, με την οποία ένας άνθρωπος προσφέρει σ' έναν άλλο άνθρωπο ή στο κοινωνικό σύνολο τα μέσα για να κρατήσει την ύπαρξή του ζωντανή. Θα αναφερθώ ειδικά στην ελληνική περίπτωση και θα υπενθυμίσω μια παρατήρηση που έκαναν άλλοτε συχνά οι ξένοι περιηγητές στον τόπο μας. Πώς εξηγείται, αναρωτιόνταν, στην Ελλάδα να υπάρχει ένα τέτοιο κράμα κυνηγητού του συμφέροντος και αυταπάρησης;

Πώς είναι δυνατόν να συνυπάρχουν σ' ένα άτομο και σε μια κοινωνία αυτές οι δύο αντίθετες δυνάμεις και να μην κατασιγάσει ποτέ η διαμάχη τους; Είχαν παρατηρήσει από παλιά, από τα προεπαναστατικά κιόλας χρόνια, την συμπεριφορά ορισμένων επιφανών προσώπων. Ο Μακρυγιάννης ήταν ένα απ' αυτά. Τοκογλύφος για μια περίοδο πριν ξεσπάσει η Επανάσταση και κατόπιν γενναιόδωρος υποστηρικτής και πρόμαχος στον απελευθερωτικό αγώνα.

Ανάλογες μεταστροφές θα σημειωθούν και στη στάση άλλων οπλαρχηγών, και πρώτα απ' όλα του Καραϊσκάκη. Είναι φαινόμενα που δείχνουν ότι η μέριμνα για τον εαυτό και για την αύξηση της ισχύος και των αποκτημάτων του υποχωρεί με μεγαλόπρεπο και συνταρακτικό τρόπο, όταν το άτομο νιώθει ότι τον καλεί σε βοήθεια η ευρύτερη κοινότητα στην οποία ανήκει. Το Εγώ δεν αντέχει στην ιδέα να μείνει μόνο με την ησυχία και τα πλούτη του, ενώ η Τροφός του, η γενέτειρά του, κινδυνεύει με αφανισμό. Θα δώσει λοιπόν ό,τι μπορεί: χρήμα, ενέργεια, ακόμη και τη ζωή του, αν χρειασθεί.

Αυτό σημαίνει ότι αναγνωρίζει πως η ίδια του η ζωή και η αιμοδότησή της εξαρτάται από μια οντότητα που τον υπερβαίνει και στην οποία οφείλει τα πάντα σχεδόν. Αυτή η οντότητα είναι η πατρίδα, ο τόπος. Έχουμε λοιπόν μια ανταπόδοση οφειλής; Δεν μπορεί να είναι απλή η απάντηση στο ερώτημα αυτό. Διότι ανταποδίδει κανείς, από καθήκον ή από αρετή, σε κάποιον ο οποίος τον ενίσχυσε όσο είχε ανάγκη. Τι έδωσε όμως η φτωχική και υποδουλωμένη Ελλάδα στους υπερασπιστές της ώστε να αισθάνονται υπόχρεοι; Το γνωρίζουμε όλοι, και το έχουμε ζήσει πως αυτή η γη, με βραχώδες το 80% της επιφανείας της, ήταν δύσκολο να θρέψει τους γηγενείς.

Κι αν προστεθεί σ' αυτή τη συνθήκη και το γεγονός ότι εξαιτίας της θέσης της η χώρα ήταν ανέκαθεν εκτεθειμένη σε απειλές και πολεμικές αναστατώσεις, τότε θα γίνει ακόμη πιο σαφές ότι η Ελλάδα δεν ήταν ποτέ στην κοινή συνείδηση μια εστία που πραγματικά θα μπορούσε να κρατήσει γύρω της τους κατοίκους της. Έπρεπε πολλοί απ' αυτούς να φύγουν, να σκορπιστούν. Όταν αναγκάζεται να αποχωρήσει ο μετανάστης Έλληνας από τον τόπο του μένει ένα παράπονο μέσα του που παλεύει με τη λογική του.

Γιατί ο τόπος μου;

Η λογική του λέει πως τα πράγματα έτσι έχουν και όχι αλλιώς. Πως ο συσχετισμός των οικονομικών δυνάμεων είναι τέτοιος στον πλανήτη, ώστε κάποιες φτωχότερες περιοχές να είναι μονίμως θύματα του παγκόσμιου οικονομικού παιχνιδιού. Κι αυτός, αλίμονο, γεννημένος σε μια τέτοια γωνιά του κόσμου, θα πρέπει να αναζητήσει αλλού την τύχη του. Αυτά λένε οι ειδήσεις, αυτά μαθαίνει, αυτά πρέπει να καταπιεί.

Όμως μέσα του δεν παύει να εξεγείρεται ένα άλλο αίσθημα που του λέει: «και γιατί ο τόπος σου να είναι αυτός που είναι και να μη μπορεί να ξεφύγει από τη μοίρα ενός καταδικασμένου;». Αυτή η εσωτερική φωνή έρχεται από ένα πληγωμένο Εγώ. Κι όταν το Εγώ πληγώνεται δύο πράγματα μπορεί να συμβούν: ή να βυθισθεί σ' ένα αίσθημα κατωτερότητας, και μάλιστα σε μια «αυθυποβολή της κατωτερότητας» (να πεισθεί δηλαδή το ίδιο ότι είναι αθεράπευτα μειονεκτικό), ή να αντιδράσει με μια πράξη που θα το ανύψωνε, πρώτα απ' όλα στα ίδια του τα μάτια. Η γενναιοδωρία, η ευεργεσία προς την πατρίδα είναι κατ' εξοχήν μια τέτοια πράξη. Κάποτε, με τον τρόπο τους οι εθνικοί ευεργέτες στην Ελλάδα έριξαν αρκετό φως πάνω της.

Είναι εντυπωσιακό, σ' όποιον μελετά την επιστολογραφία τους και τα βιογραφικά τους στοιχεία, το πόσο αποφασισμένοι ήταν να υπερβούν αυτό που κατέτρυχε τόσο τους ίδιους όσο και τη γενέτειρά τους: την ανάγκη και το καθεστώς της, το να υφίσταται ένας τόπος και ο πληθυσμός του τον σιδερένιο κανόνα της απλής επιβίωσης. Για τους δωρητές αυτούς μια τέτοια μοίρα υποβιβάζει το γένος τους όσο και τους ίδιους. Έχουν την αντίληψη ενός ανώτερου εαυτού, θεωρούν ότι δεν τους αξίζει ο παραγκωνισμός.

Πώς, όμως, δημιουργήθηκε μέσα τους αυτή η αίσθηση; Τη δημιούργησε η ζωή τους σ' αυτόν τον ταπεινό τόπο που τους έμαθε να μη προσαρμόζονται στο κατώτερο, αλλά να προσβλέπουν στο ανώτερο, να έχουν απαιτήσεις από τον εαυτό τους. Έτσι, μπορούμε να αρχίσουμε να καταλαβαίνουμε κάπως την απόφαση πολλών δωρητών να ενισχύσουν τη γενέτειρά τους. Αν έγιναν ικανοί να έχουν αξιώσεις από τον κόσμο και να προσβλέπουν σε μια ζωή που δεν θα σέρνεται μέρα με την ημέρα, το χρωστάνε στον τόπο τους. Γι' αυτό και προσφέρουν. Και μάλιστα, κατανικώντας πολλές επιφυλάξεις τους σχετικά με την αποτελεσματικότητα της πρωτοβουλίας τους.

Προβληματισμένοι ευεργέτες

Σ' αυτό θα πρέπει να σταθούμε περισσότερο. Δεν είναι λίγα τα σημεία στις επιστολές π.χ. του Ευάγγελου Ζάππα, του Καπλάνη, ή των αδελφών Ζωσιμάδων όπου εκφράζεται ανησυχία σχετικά με το πώς θα εφαρμόσουν οι δωρολήπτες τη θέληση του δωρητή. Είναι τόσο πολλά τα κρούσματα της δολιότητας και του σφετερισμού τα οποία έχουν υπ' όψιν τους. Οι επιτήδειοι πάντα καιροφυλακτούσαν. Ωστόσο, παρά τις ανησυχίες τους οι ευεργέτες προχώρησαν στις ενέργειές τους. Η δυσπιστία τους προς το νεοσύστατο κράτος και τους αξιωματούχους του δεν ήταν αρκετή για να τους κάνει να οπισθοχωρήσουν, ή να αναβάλλουν επ' αόριστον τη δωρεά τους.

Τι έκαναν; Διατύπωσαν ρήτρες μέσα στις διαθήκες τους, έθεσαν όρους, μηχανεύτηκαν ένα σωρό δικλείδες ασφαλείας ώστε οι επίβουλοι να μη μπορούν να πετύχουν τον άνομο στόχο τους. Υπάρχουν εκεί αναλυτικές περιγραφές για το πώς θα αποτραπούν οι κλοπές, πώς θα συγκροτούνται οι επιτροπές διαχείρισης των κληροδοτημάτων, πώς θα αντικαθίστανται κάποια μέλη τους, όταν προβαίνουν σε κολάσιμες ή και ύποπτες ενέργειες. Έτσι, μέσα σε μερικές δεκαετίες η θέληση της προσφοράς επεκράτησε της δυσπιστίας, επειδή η αγαθοεργία φρόντισε να οπλιστεί, οργανώθηκε, προετοιμάσθηκε, έγινε κράτος στη θέση του κράτους.

Το κλειδί για την ερμηνεία του φαινομένου το δίνει η θέληση να διαπεράσει κανείς το πραγματικό για να φθάσει σε μια ιδεατή κατάσταση. Οι ευεργέτες εμπνέονται από μια ιδεατή Ελλάδα. Φυσικά, αυτό δεν σημαίνει ότι δραπετεύουν από την πραγματικότητα. Και πώς θα μπορούσε να συμβεί αυτό σε ανθρώπους, πολλοί από τους οποίους υπήρξαν πάμφτωχοι και με ελάχιστη μόρφωση και δεσμευμένοι συνεχώς στην αντιμετώπιση πρακτικών ζητημάτων;

Η κίνησή τους προς το ιδεατό δεν είναι φυγή. Είναι επίκληση ενός υπαρκτού δυναμικού, το οποίο οι ίδιοι με το ένστικτο και το αίσθημά τους συλλαμβάνουν σε λανθάνουσα κατάσταση: πιστεύουν ότι η ιδεατή πατρίδα μπορεί να τους εμπνεύσει ώστε να κατευθύνουν προς τα εκεί το ισχνό και μίζερο παρόν. Αυτή η πίστη ερμηνεύει και το παράδοξο κάποιοι δωρητές, όπως για παράδειγμα, ο Αρσάκης, να μένουν σε απόσταση από τον τόπο που δέχεται τις δωρεές τους.

Είναι από μίαν άποψη το ίδιο, όπως και με τον εθνικό ποιητή, τον Σολωμό. Δεν θα επισκεφθεί ποτέ την Ελλάδα, δεν θα του χρησιμεύσει σε τίποτα να παραβάλλει τους στίχους του με την κατομοιρία του νεοσύστατου κράτους. Πολλά, ασφαλώς, έχουν αλλάξει από τότε. Παραμένει, όμως, ακανθώδες ένα ζήτημα που φάνηκε αρχικά πως θα αμβλυνόταν: η επιφύλαξη των πολιτών απέναντι στο κράτος. Μετά τις πρώτες φάσεις διοργάνωσής της η κρατική μηχανή μπόρεσε, για μια περίοδο, να λειτουργήσει στο όνομα της κοινωνικής πρόνοιας.

Το φάντασμα της αφερεγγυότητας

Σε κάποιο βαθμό τα δημόσια αγαθά διανεμήθηκαν έτσι ώστε οι αποκλεισμένοι απ' αυτά να φθάνουν σ' έναν πολύ μικρό αριθμό. Έπειτα όμως, και από τις γνωστές μεταβολές που σημειώθηκαν στη διεθνή οικονομία, το κράτος άρχισε πάλι να κλονίζεται και ό,τι αποτελούσε, κάποτε, πρόνοια γίνεται πλέον διαχείριση της στιγμής. Το φάντασμα της αφερεγγυότητας του δημοσίου έναντι των ιδιωτών επιστρέφει και η χώρα μας, λόγω της κρίσης, υποφέρει σήμερα από αυτόν τον βραχνά πολύ περισσότερο από άλλες.

Ταυτόχρονα, όμως, κι αυτό πρέπει να προσεχθεί, η αδυναμία και η ασυνέπεια του κράτους φαίνεται πως προσφέρει κι ένα άλλοθι σε εκείνους που από τη θέση τους και με την ισχύ τους θα μπορούσαν να βοηθήσουν, ώστε αυτό που υπερβαίνει και το κράτος και την κοινωνία ακόμη, η πατρίδα δηλαδή να ανορθωθεί και πάλι. Αν υπάρχουν επίδοξοι δωρητές αυτοί δεν έχει νόημα να επισυνάπτουν τις καλές προθέσεις τους αποκλειστικά σε γραφειοκρατικά έγγραφα. Αυτά τα χαρτιά μπορεί να τους απελπίσουν.

Για να μην απελπιστούν ένας τρόπος υπάρχει: να εμπυχωθούν από την ιδέα ενός μέλλοντος που δεν μπορεί να το καταβροχθίσει το παρόν. Ο δωρητής, ο ευεργέτης είναι ένα είδος δημιουργού, παρατηρούσε ήδη από τα αρχαία χρόνια ο Αριστοτέλης. Ο δημιουργός σκέφτεται πάντα το προσεχές, όχι το άμεσο. Και γι' αυτό προχωρεί, γι' αυτό δεν στέκεται στις προσωρινές δυσκολίες. Γι' αυτό ακόμη και δεν πρέπει να πτοείται, ούτε κι όταν δει μπροστά του το απαίσιο πρόσωπο της αχαριστίας. **Η πραγματική δωρεά είναι όπως η πραγματική θυσία: βασίζεται περισσότερο στο τι ελπίζει παρά στο τι υπολογίζει.**

(Πηγή: slpress.gr)